

9 Ammatillinen koulutus

9.1 Lainsäädäntö

Ammatillisesta koulutuksesta määräävässä laissa (630/1998) koulutuksen erääksi tavoitteeksi on säädetty opiskelijoiden kehittymisen tukeminen hyväksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi. Ammatillisen koulutuksen tulee myös antaa opiskelijoille jatko-opintojen, harrastusten sekä persoonallisuuden kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä tukea elinikäistä oppimista. Lainsäädännön puitteissa ihmisoikeuskasvatuksen kiinnittäminen ammatillisen koulutuksen pariin voidaan siis pitää perusteltuna, vaikkei sitä opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa mainitakaan.

Ammatillista koulutusta ja ihmisoikeuskasvatusta arvioitaessa haasteena on, sisältääkö koulutus todella ihmisoikeuskasvatuksen mukaisia tavoitteita ja millä tavoin ne koulutuksissa mahdollisesti toteutuvat. On myös syytä pohtia, ovatko ihmisoikeussopimuksia kunnioittavat sisällöt ammatillisessa koulutuksessa riittäviä ja voisiko ammatillinen koulutus olla jopa ihmisoikeuksia edistävää. Lainsäädännöllisesti ammatillisen koulutuksen ensisijainen tarkoitus on kuitenkin kohottaa väestön ammatillista osaamista, kehittää työelämää ja vastata sen osaamistarpeita sekä edistää työllisyyttä.

Rakenteellisesti tarkasteltuna ammatillista koulutusta koskevassa lainsäädännössä on yhdenvertaisuutta korostavia piirteitä. Lainsäädännössä huomioidaan vammaisten oikeus koulutukseen valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen muodossa sekä maahanmuuttajien koulutukselliset erityistarpeet ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen muodossa. Myös erityistä tukea

tarvitsevien opiskelijoiden tarpeet on huomioitu: vammaisuuden, sairauden, kehityksessä viivästyminen, tunne-elämän häiriön tai muun syyn vuoksi erityisiä opetus- tai opiskelijahuollon palveluja tarvitsevien opiskelijoiden opetus annetaan erityisopetuksena. Erityisopetuksen lähtökohtana ovat opiskelijan henkilökohtaiset edellytykset, itsensä kehittäminen sekä ihmisenä kasvaminen.

9.2 Ammatillisen koulutuksen rakenne

Ammatillinen koulutus jakaantuu valmistaviin ja valmentaviin koulutuksiin, ammatillisiin perustutkintoihin sekä aikuisten lisäkoulutukseen, joka koostuu ammattitutkinnoista ja erikoisammattitutkinnoista. Kaikki ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot voidaan suorittaa myös näyttötutkintoina. Näyttötutkinto on erityisesti aikuisille suunnattu joustava tutkinnon suorittamistapa, jossa periaatteena on asiakaslähtöisyys. Näyttötutkinnoissa ammattitaito osoitetaan työelämässä riippumatta siitä, onko osaaminen kertynyt työkokemuksen, opintojen tai muun toiminnan kautta.

Ammatilliseen koulutukseen lukeutuvia valmistavia ja valmentavia koulutuksia on neljä: Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmentava koulutus (Ammattistartti), Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus, Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus sekä Kotitalousopetus. Näiden koulutusten myötä erilaiset opiskelijat voivat parantaa valmiuksi-

aan tai valmistautua hakeutumaan ammatillisiin perustutkintoihin. Valmistavat ja valmentavat koulutukset eivät siis ole tutkintoon johtavia, vaan ne ajoittuvat perusopetuksen ja ammatillisen peruskoulutuksen nivelvaiheeseen.

Opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen 11.1.2011/3 mukaan ammatillisia perustutkintoja on Suomessa 52 ja niissä on 120 koulutusohjelmaa. Perustutkinnot jakaantuvat seuraaville kahdeksalle koulutusosalalle: humanistinen ja kasvatusala (3 perustutkintoa), kulttuuriala (6 perustutkintoa), yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala (1 perustutkinto), luonnontieteiden ala (1 perustutkinto), tekniikan ja liikenteen ala (26 perustutkintoa), luonnonvara- ja ympäristöala (6 perustutkintoa), sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala (6 perustutkintoa) sekä matkailu-, ravitsemis- ja talousala (3 perustutkintoa). Ammatillisiin perustutkintoihin johtavissa koulutuksissa keskeistä on työelämälähtöisyys: niiden tavoitteena on antaa opiskelijalle ammattitaidon saavuttamiseksi tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä valmiuksia itsenäisen ammatin harjoittamiseen.

9.3. Ihmisoikeuskasvatus opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa

Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitelmista ja tutkintojen perusteista löytyy kansainvälisten ihmisoikeussopimusten oikeuksia ja velvollisuuksia kunnioittavia yksittäisiä sisältöjä. Ne näkyvät elinikäisen oppimisen avaintaidoissa, koulutusten pakollisissa tutkinnon osissa ja valinnaisissa lisäosissa sekä tutkintojen tavoitteissa ja arvoperustoissa. Ihmisoikeuskasvatuksen määritelmän mukaisia tavoitteita ei kuitenkaan kokonaisuudessaan mainita missään tutkintojen perusteissa. Myöskään YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallista julistusta tai muita ihmisoikeussopimuksia ei erikseen mainita kuin ainoastaan joidenkin koulutusten yhteydessä.

Ihmisoikeussopimusten velvoittavuus tuodaan puolestaan esille ainoastaan vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan

opetuksen ja ohjauksen yhteydessä. Kyseisen koulutuksen arvoperustan kuvauksessa mainitaan ihmisten yhdenvertaisuuden perustuvan lukuisiin kansainvälisiin sopimuksiin, joihin Suomi on sitoutunut.

Ilman sopimusten ja niiden velvoittavuuden esittämistä tutkintojen perusteet eivät välttämättä ohjaa opettajaa toteuttamaan ihmisoikeuskasvatusta. Ihmisoikeuskasvatuksen mukaiset yksittäiset sisällöt eivät siis välttämättä jalkaudu tutkintojen perusteista opiskelijan arkeen, mikäli opetuksessa tai tutkintojen perusteissa ei selkeästi tuoda esiin, että kyse on velvoittavien ihmisoikeuksien toteuttamisesta.

9.3.1. Arvoperustat ammatillisissa koulutuksissa

Ammatillisten koulutusten opetussuunnitelmiin ja tutkintojen perusteisiin kuuluvat arvoperustat ovat ala- ja koulutuskohtaisia. Ne löytyvät opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden liiteosasta eivätkä näin ollen ole koulutuksen järjestäjää sitovia. Ihmisoikeuskasvatuksen kannalta haasteena on tällöin se, toteutuvatko arvoperustat koulutuksissa tai tutkinnon opinnoissa ilman sitovia normeja.

Eri alojen arvoperusteissa painotetaan hie- man eri asioita, ja osassa tutkinnoista arvoperustat sisältävät myös ihmisoikeuskasvatuksen mukaisia tavoitteita. Esimerkiksi turvallisuusalan perustutkinnon perusteissa kerrotaan ammatinharjoittamista ohjaavan keskeiset ammattietiset arvot ja periaatteet, kuten ihmisoikeuksien kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, lainkuullisuus, kestävä kehitys, tasa-arvo, luotettavuus ja rehellisyys. Lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinnon suorittaneen kerrotaan puolestaan työskentelevän jokaisen ihmisarvoa kunnioittaen.

Arvoperustan kuvausta ei kuitenkaan löydy kaikkien koulutusten opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteista. Joidenkin tutkintojen perusteiden liiteosa sisältää esimerkiksi ammattialan ja ammattitaidon kuvausta, mutta ei arvoperustan. Näin ollen alakohdistaisten velvoitteiden rinnalle voisi olla tarve muotoilla

yleinen, kaikkia koulutuksia ja aloja velvoittava arvoperusta.

9.3.2. Elinikäisen oppimisen avaintaidot

Elinikäisen oppimisen avaintaidoilla tarkoitetaan osaamista, jota tarvitaan jatkuvassa oppimisessa, tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotossa sekä työelämän muuttuvissa olosuhteissa selviytymisessä. Ne ovat tärkeä osa ammattitaitoa ja kuvastavat yksilön älyllistä notkeutta ja erilaisista tilanteista selviytymistä. Ne lisäävät kaikilla aloilla tarvittavaa ammattisivistystä ja kansalaisvalmiuksia, ja niiden avulla opiskelijat tai tutkinnon suorittajat pystyvät seuraamaan yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvia muutoksia ja toimimaan muuttuvissa oloissa. Niillä on myös suuri merkitys yksilön elämän laatuun ja persoonallisuuden kehittymiseen. Elinikäisen oppimisen avaintaitoja voitaisiin kuvailla myös yleisiksi työelämävalmiuksiksi.

Ammatillisten perustutkintojen perusteissa elinikäisen oppimisen avaintaitoja on yhteensä 11: (1) oppiminen ja ongelmanratkaisu, (2) vuorovaikutus ja yhteistyö, (3) ammattietiikka, (4) terveys, turvallisuus ja toimintakyky, (5) aloitekyky ja yrittäjäyys, (6) kestävä kehitys, (7) estetiikka, (8) viestintä ja mediaosaaminen, (9) matematiikka ja luonnontieteet, (10) teknologia ja tietotekniikka sekä (11) aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit. Ammatillisten perustutkintojen yhteydessä elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien (yhteiset opinnot) tavoitteisiin ja ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimukseen ja niiden arviointikriteereihin. Kaikkia elinikäisen oppimisen avaintaitoja ei kuitenkaan arvioida erikseen. Ammatillisissa tutkinnon osissa erikseen arvioitaviin elinikäisen oppimisen avaintaitoihin kuuluvat *Oppiminen ja ongelmanratkaisu*, *Vuorovaikutus ja yhteistyö*, *Ammattietiikka* sekä *Terveys, turvallisuus ja toimintakyky*.

Elinikäisen oppimisen avaintaidoista erityisesti neljän – vuorovaikutuksen ja yhteistyön, ammattietiikan, kestävä kehityksen sekä

aktiivisen kansalaisuuden ja eri kulttuurien – voidaan katsoa pyrkivän sekä ylläpitämään että kasvattamaan opiskelijassa niitä arvoja, asenteita sekä tietoja ja taitoja, jotka kuuluvat myös ihmisoikeuskasvatuksen sisältöihin. *Vuorovaikutuksen ja yhteistyön* kuvauksessa opiskelijan tai tutkinnon suorittajan esitetään noudattavan yleisesti hyväksytyjä käyttäytymissääntöjä ja toimintatapoja. Lisäksi hänen esitetään toimivan yhteistyökykyisesti erilaisten ihmisten kanssa ja työryhmän jäsenenä sekä kohtelevan erilaisia ihmisiä tasavertaisesti. Tällöin koulutuksen yhteydessä voitaisiin viitata esimerkiksi ihmisoikeussopimukseen sisältyvään syrjinnän kieltoon, joka on samansisältöinen kaikissa keskeisissä ihmisoikeussopimuksissa. Ihmisoikeussopimukseen ja niiden sisältöihin viittaaminen opetuksessa toimisi myös ihmisoikeuskasvatuksen jalkauttamisena tutkinnon suorittajan käytännön toimintaan.

Ammattietiikan kuvauksessa opiskelijan tai tutkinnon suorittajan esitetään toimivan työsäännön mukaisesti sekä sitoutuvan työhönsä toimien vastuullisesti tehtyjä sopimuksia ja ammattiinsa kuuluvaa etiikkaa noudattaen. *Kestävä kehitys* kuvauksessa opiskelijan tai tutkinnon suorittajan esitetään toimivan ammattinsa kestävä kehityksen ekologisten, taloudellisten, sosiaalisten sekä kulttuuristen periaatteiden mukaisesti. Lisäksi hänen esitetään alan työtehtävissä toimiessaan noudattavan keskeisiä kestävä kehityksen säädöksiä, määräyksiä ja sopimuksia. Kestävä kehityksen kuvauksessa mainittu sosiaalisesti kestävä kehitys voi ilmetä esimerkiksi ihmisoikeuksien kunnioittamisena. Ihmisoikeuksia ei kuitenkaan kestävä kehityksen kuvauksessa erikseen mainita.

Aktiivisen kansalaisuuden ja eri kulttuurien kuvauksessa opiskelijan tai tutkinnon suorittajan esitetään osallistuvan rakentavalla tavalla yhteisön toimintaan ja päätöksentekoon. Tutkinnon suorittaja veloitetaan toimimaan myös oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti sekä työssä että arkielämässä, noudattavan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakeja sekä toimivan

asiallisesti ja työelämän vaatimusten mukaisesti eri kulttuuritaustan omaavien ihmisten kanssa kotimaassa ja kansainvälisissä toiminnoissa.

Elinikäisen oppimisen avaintaidoista kaikki 11 sisältyvät vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelman perusteisiin, mutta ammatillisen peruskoulutuksen vastaavia tavoitteita mukaillen: vammaisten opiskelijoiden valmentavassa ja kuntouttavassa opetuksessa ja ohjauksessa tavoitteet muokataan opiskelijan yksilöllisten tavoitteiden mukaan.

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen opetussuunnitelman perusteisiin elinikäisen oppimisen avaintaidoista sisältyvät seuraavat viisi: oppiminen ja ongelmanratkaisutaidot, vuorovaikutus ja yhteistyö, terveys, turvallisuus ja toimintakyky, kestävä kehitys sekä aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit.

Kotitalouspetukseen elinikäisen oppimisen avaintaitoja kuuluu 9: (1) oppiminen ja ongelmanratkaisu, (2) vuorovaikutus ja yhteistyö, (3) terveys, turvallisuus ja toimintakyky, (4) aloitekyky ja yrittäjyys, (5) kestävä kehitys, (6) estetiikka, (7) viestintä ja mediaosaaminen, (8) teknologia ja tietotekniikka sekä (9) aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit. Niitä painotetaan soveltuvin osin. Valmistavista ja valmentavista koulutuksista ainoastaan maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaan koulutukseen elinikäisen oppimisen avaintaidot eivät kuulu. Näyttötutkintoina suoritettavissa ammatti- ja erikoisammattitutkinnoissa ne sisältyvät soveltuvin osin tutkinnon osiin.

9.3.3. Valmistavat ja valmentavat koulutukset

Ihmisoikeussopimusten eräitä keskeisimpiä arvoja ovat tasa-arvo ja yhdenvertaisuus. Kyseiset arvot esiintyvät myös valmistavien ja valmentavien koulutusten yhteydessä. Valmistavien ja valmentavien koulutusten opetussuunnitelman yhteisessä osassa todetaan, että koulutuksen järjestäjän tulee tehdä opetussuunnitelmaan suunnitelmat koulutuksellista tasa-arvoa, yh-

denvertaisuutta ja kestävästä kehitystä edistävästä toimenpiteistä.

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaava ja valmistava koulutus

Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen on tarkoitus edistää koulutuksellista tasa-arvoa. Arvoperustan mukaan jokaisella opiskelijalla tulee olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua ammatilliseen koulutukseen sekä sijoittua koulutuksen jälkeen työhön ja yhteiskuntaan täysivaltaisena kansalaisena. Ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavassa ja valmistavassa koulutuksessa otetaan erityisesti huomioon opiskeluympäristössä ja laajemmin yhteiskunnassa hyväksytyt tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen kohdistuvat velvollisuudet.

Esimerkiksi opiskelijoita, joiden äidinkieli on muu kuin oppilaitoksen opetuskieli, tulee tukea etenkin kielten opinnoissa ja erityisin opetusjärjestelyin. Opetuksessa otetaan tarvittaessa huomioon opiskelijoiden tausta, kuten äidinkieli, kulttuuri ja koulutuksen aikana kehittyvä kielitaito. Opetusjärjestelyillä tuetaan opiskelijoiden omaa kielellistä identiteettiä enemmistökielen ja -kulttuurin rinnalla. Koulutuksen järjestäjän opetussuunnitelmaan sisältyykin maahanmuuttajien ja eri kieli- ja kulttuuriryhmien opiskelijoiden opetusjärjestelyjen toteuttaminen. Opetussuunnitelman perusteissa erikseen mainittuja ryhmiä ovat maahanmuuttajat, romanit ja viittomakieliset. Ohjaavaa ja valmistavaa koulutusta ei kuitenkaan ole ensisijaisena koulutuksena tarkoitettu maahanmuuttajille, koska heille järjestetään erityistä maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavaa koulutusta

Koulutukseen kuuluvien pakollisten opintojen tavoitteisiin sisältyy Opiskelu- ja elämäntaidot -opinnoissa elinikäisen oppimisen avaintaitojen oppiminen, yhteiskunnan jäsenenä toimiminen, ryhmässä ja erilaisissa vuorovaikutustilanteissa toimiminen sekä kestävästä kehityksen periaatteiden huomiointi. Ammatin-

valinta- ja urasuunnittelutaidot -opintojaksossa ammatteihin, koulutukseen ja työelämään tutustumisen eräänä tavoitteena on puolestaan se, että opiskelija on selvillä eettisistä kysymyksistä ammatillisessa koulutuksessa ja työelämässä. Näin ollen ammatilliseen peruskoulutukseen ohjaavan ja valmistavan koulutuksen opinnoissa on tavoitteita, joiden yhteyteen ihmisoikeuskasvatus istuisi.

Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistava koulutus

Maahanmuuttajien ammatilliseen peruskoulutukseen valmistavan koulutuksen yhteydessä tasa-arvo ja yhdenvertaisuus näkyvät erityisesti koulutukseen sisältyvässä yhteiskuntatietous ja kulttuurintuntemus -opintojaksossa, jonka yhtenä tavoitteena on opiskelijan toimiminen yhdenvertaisuuden periaatteen mukaisesti. Ammatillisiin koulutuksiin kuuluvien opintojaksojen arviointikriteerit ovat kolmella eri vaatimustasolla, ja kyseisen opintojakson yhteiskuntatiedon arviointikriteereissä mainitaan esimerkiksi tyydyttävää tasoa kuvaavalla T1-tasolla opiskelijan tutustuminen yksilön asemaan, oikeuksiin ja velvollisuuksiin yhteiskunnassa. Hyvää tasoa kuvaavalla H2-tasolla arviointikriteerinä on puolestaan suomalaisen tasa-arvokäsityksen tunteminen sekä yhteiskunnan sääntöjen mukaan toimiminen. Kiitettävää tasoa kuvaavan K3-tason kriteerinä on toimia vastuullisesti toiset huomioon ottaen sekä tehtyjä sopimuksia noudattaen.

Kulttuurintuntemuksen ollessa arvioinnin kohteena T1-tason arviointikriteerinä on esimerkiksi erilaisuuden hyväksyminen yksilöiden ja ryhmien välillä. H2-tasolla mainitaan luonteva toimiminen vuorovaikutuksessa erilaisista kulttuureista tulevien ihmisten kanssa. Tasolla K3 arviointikriteerinä on puolestaan kulttuurien ja uskontojen mahdollisten erojen käsitteleminen rakentavalla tavalla.

Vammaisten opiskelijoiden valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus

Vammaisten opiskelijoiden valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan koulutuksen, opetuksen ja ohjauksen arvoperustana on ihmisyyden, jokaiselle kuuluva ihmisarvo ja oikeus hyvään elämään. Arvoperustaa tukee humanistinen ihmiskäsitys ja siitä on johdettavissa keskeiset arvot tasa-arvo, suvaitsevaisuus, erityisyyden kunnioitus, itsemääräämisoikeus, yksilöllisyys ja yhteisöllisyys, jotka ohjaavat opetustoimintaa, päätöksentekoa ja opiskelijoiden kohtaamista. Näin ollen koulutuksen arvoperusta tukee ja toteuttaa kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaisia arvoja ja oikeuksia. Opetussuunnitelman arvoperustan kuvauksessa mainitaan oikeuden opetukseen ja oppimiseen olevan keskeisiä ihmisoikeuksia ja ihmisten yhdenvertaisuuden perustuvan lukuisiin kansainvälisiin sopimuksiin, joihin Suomi on sitoutunut.

Koulutuksessa tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen viittaavia tavoitteita on seuraavien toimintakyvyn edistymiseen kuuluvien opintojen sisällä: yhteiskunnassa toimiminen -opintojen tavoitteisiin kuuluu oman ja muiden kulttuurien monimuotoisuuden ymmärtäminen ja arvostaminen sekä omien oikeuksien ja velvollisuuksien mukaisesti toimiminen. Itsetuntemus ja sosiaaliset taidot -opintojen tavoitteisiin kuuluu, että opiskelija arvostaa sekä itseään että muita henkilöitä tasavertaisina yhteiskunnan jäseninä, käyttäytyy suvaitsevaisesti ja ymmärtävästi muita kohtaan sekä toimii vuorovaikutteisesti ja rakentavasti erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Terveystiedon opintojen eräänä tavoitteena on puolestaan opiskelijan toimiminen vastuullisesti ihmissuhteissaan. Lisäksi koulutuksessa toteutetaan asetuksen (A811/1998, 9§) mukaista yhteisöllisyyttä vahvistavaa toimintaa, joka tukee yhteistyötaitojen kehittymistä ja antaa mahdollisuuden sosiaalisiin suhteisiin ja vertaistukeen sekä tarjoaa vaikuttamismahdollisuuksia ja onnistumisen kokemuksia. Näin ollen opiskelija saa valmiuksia toimia erilaisten ihmisten kanssa, opiskelu- ja työyhteisön jäsenenä sekä muissa ihmissuhteissa.

Kotitalousopetus

Kotitalousopetuksen opetussuunnitelman perusteissa koulutuksen erääksi tavoitteeksi on asetettu, että koulutuksen suorittuaan opiskelija ottaa huomioon muut ihmiset ja toimii yhteisöllisesti ryhmissä. Tavoitteena on myös suomalaisen kulttuuriin ja muihin kulttuureihin tutustuminen, erilaisten ihmisten ja heidän tapojensa arvostaminen sekä heidän kanssaan toimimisen osaaminen. Koulutuksen arvoperustassa kotitalouksien toimintaan liittyvistä arvoista esimerkiksi vastuullisuuden, oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja eettisyyden on mainittu korostuvan. Näin ollen myös kotitalousopetuksen puitteissa on mahdollista toteuttaa ihmisoikeuskasvatusta, sillä kotitalousopetuksen tavoitteisiin kuuluu niiden arvojen toteuttaminen, jotka sisältyvät myös kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Arviointikohteista esimerkiksi pakollisten opintojen Asuminen ja asuinympäristössä toimiminen -opintojakson aktiivisena kansalaisena toimimisen osiossa H2-tason, eli hyvän suorituksen, eräänä arviointikriteerinä on yleisimpien kansalaisen oikeusturvaan liittyvien järjestelmien tietäminen. Vuorovaikutuksen ja yhteistyön kriteereissä korostetaan puolestaan ystävällistä toimintaa ja muiden huomioimista erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa, työskentelemistä asiallisesti hyvässä vuorovaikutuksessa ryhmän jäsenten kanssa sekä muiden rohkaisemista, auttamista ja ohjaamista.

9.3.4. Ammatilliset perustutkinnot

Ammatilliset perustutkinnot ovat kaikki hyvin työelämälähtöisiä ja hyvin erilaisia. Perustutkinno on laajuudeltaan 120 opintoviikkoa, josta vähintään 20 opintoviikkoa toteutetaan työssäopimisena työpaikoilla. Tutkinnot muodostuvat ammatillisista tutkinnon osista (90 opintoviikkoa) ja ammattitaitoa täydentävistä tutkinnon osista (20 opintoviikkoa). Tutkinnon osiin voi kuulua sekä pakollisia että valinnaisia opintoja. Perustutkintoon kuuluu myös vapaasti valitta-

via tutkinnon osia (10 opintoviikkoa). Lisäksi tutkintoon tulee voida yksilöllisesti sisällyttää enemmän tutkinnon osia, mikäli se on työelämän alakohtaisiin tai paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin vastaamisen sekä ammattitaidon syventämisen kannalta tarpeellista.

Ihmisoikeuskasvatuksen kannalta joissakin perustutkinnoissa ihmisoikeuksiin liittyvien oikeuksien, velvollisuuksien ja periaatteiden tunteminen, niiden mukaan toimiminen sekä niihin myönteisesti suhtautuminen on erityisen keskeisellä sijalla. Tällaisia ovat ne tutkinnot, joiden opiskelijat joutuvat työelämässä tekemään paljon eettisesti merkitseviä valintoja. Eettisesti merkitseviin valintoihin kuuluu esimerkiksi se, miten lähihoitaja suhtautuu potilaisiin hoitotyössä: potilaiden eriarvoinen kohtelu iän, sukupuolen tai ihonvärin perusteella ei ole eettisesti hyväksyttävää eikä yhdenvertaisuuden periaatetta kunnioittavaa. Eettisesti merkitsevien valintojen määrä muodostuu esimerkiksi työhön kuuluvan vuorovaikutuksen myötä, jolloin lähihoitajan tai muun paljon vuorovaikutuksellista toimintaa sisältävän ammatin koulutuksessa ihmisoikeuskasvatuksen mukaisia tavoitteita tulisi korostaa. Ihmisoikeuskasvatusta tarvitaan siis erityisesti sellaisiin ammatteihin valmistavissa koulutuksissa, joissa työskentely vuorovaikutuksen tai muun eettisesti merkitsevän toiminnan muodossa koskettaa toisten ihmisten oikeuksia ja velvollisuuksia.

Ammattitaitoa täydentävien tutkinnon osien pakolliset ja valinnaiset osat

Ammatillisissa perustutkinnoissa kaikille tutkinnoille yhteisiin ammattitaitoa täydentäviin tutkinnon osiin, eli ATTO-opintoihin, kuuluu opintoja, jotka tarjoavat puitteita ihmisoikeuskasvatuksen toteuttamiselle. ATTO-opinnot ovat laajuudeltaan 20 opintoviikkoa ja ne sisältävät sekä pakollisia että valinnaisia opintopaketteja. ATTO-opintojen pakollisten opintopakettien laajuus on yhteensä 16 opintoviikkoa ja valinnaisien lisäosien laajuus yhteensä 4 opintoviikkoa. Pakolliset opintopakettit koostuvat seuraavista:

äidinkieli (4 ov), toinen kotimainen kieli (ruotsi, 1 ov / suomi, 2 ov), vieras kieli (2 ov), matematiikka (3 ov), fysiikka ja kemia (2 ov), yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto (1 ov), liikunta (1 ov), terveystieto (1 ov) sekä taide ja kulttuuri (1 ov). Valinnaisia opintoja varten on mahdollista valita jokin seuraavista 4 ov:n valinnaisista lisäosista: ympäristötieto, tieto- ja viestintätekniikka, etiikka, kulttuurien tuntemus, psykologia tai yritystoiminta. ATTO-opintojen tavoitteet ovat tutkintokohtaiset.

Pakollisissa tutkinnon osissa ihmisoikeuskasvatus voisi näkyä erityisesti Yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tiedossa (1 ov), sillä sen eräänä tavoitteena on, että opiskelija arvioi toimintamahdollisuuksiaan aktiivisena kansalaisena. Kyseisen osion arviointikriteerit koostuvat hyvällä H2-tasolla esimerkiksi opiskelijan ja kansalaisen keskeisten vaikuttamismahdollisuuksien, oikeuksien, etujen ja velvollisuuksien tuntemisesta. Ihmisoikeussopimukseen kuuluvia oikeuksia ja velvollisuuksia ei arviointikriteereissä kuitenkaan suoranaisesti mainita, vaikka esimerkiksi Kansainvälisen työjärjestö ILO:n julistusta työelämän peruseriaatteista ja -oikeuksista voitaisiin pitää luontevana osana Yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tiedon opintojen sisältöä.

Valinnaisissa ammattitaitoa täydentävissä tutkinnon ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttämistä Kulttuurien tuntemukseen (4 ov) ja Etiikkaan (4 ov) voidaan pitää luontevana. Kulttuurien tuntemus -opinnoissa eräänä arviointikohteenä on erilaisten ihmisten kohtaaminen. Siinä arviointikriteerinä H2-tasolla on opiskelijan toimiminen kulttuurieroista huolimatta yhdessä muiden kanssa. Maahanmuuttajien ja muiden vähemmistökulttuurien keskeisen kulttuurihistorian ja nykytilanteen huomioon ottamisen arviointikriteerinä hyvällä, eli H2-tasolla on puolestaan se, että "[o]piskelija ottaa työskennellessään huomioon muut etnisestä taustasta, kielestä, vammaisuudesta tai iästä riippumatta".

Toisessa ihmisoikeuskasvatukseen sovellettavassa valinnaisessa tutkinnon osassa Etiikka-ssa opiskelijalle asetetut tavoitteet koostuvat muun muassa arvojen, normien ja katsomusten

merkitysten pohtimisesta omassa elämässään, ihmisten välisissä suhteissa ja työssä. Ihmisarvon, oikeudenmukaisuuden ja kestävä kehityksen kannalta tavoitteena on, että opiskelija perustelee ja osaa myös arvioida valintojensa vaikutuksia suhteessa niihin. Opiskelijan toimintaan liittyen tavoitteena on, että hän osoittaa rehellisyyttä ja vastuullisuutta, kunnioittaa toisia ihmisiä sekä käyttäytyy työssään ja ihmissuhteissaan hyvien tapojen mukaisesti. Tavoitteisiin kuuluu myös, että opiskelija pohtii omaan elämään, ihmissuhteisiin, yhteiskuntaan, ympäristöön ja työelämään liittyviä eettisiä kysymyksiä ja ongelmia sekä osaa ratkaista itsenäisesti että yhdessä toisten kanssa oman alansa työelämän arvo- ja normiristiriitoja eettisesti hyväksyttävällä tavalla.

Seuraavissa esimerkeissä on tarkasteltu muutamia ammatillisia tutkintoja, joissa ihmisoikeuskasvatuksen mukaisten tavoitteiden hallitseminen on työskentelyn kannalta keskeistä. Tarkastelu kohdistuu ammattialan ja sen arvoperustan kuvaukseen sekä tutkinnon osiin sisältyviin opintoihin. Opintoista on nostettu esiin niitä sisältöjä, joissa arvioinnin kohteet ja kriteerit ovat ihmisoikeuskasvatuksen kanssa yhteneviä.

Nuoriso- ja vapaa-ajanhjauksen perustutkinto

Nuoriso- ja vapaa-ajanhjauksen perustutkinnon tavoitteena on alan ammattilainen, joka osaa työskennellä monipuolista ammattitaitoaan käyttäen alan eri toimintaympäristöissä työntekijänä, itsenäisenä ammatinharjoittajana tai yrittäjänä alan arvopohjan edellyttämällä tavalla. Alan arvoperustana on humanistinen ihmiskäsitys, jossa keskeistä on yhteisöllisyys, inhimillisyys, sosiaalisuus, solidaarisuus, oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus, väkivallattomuus ja muut ihmisten yhteistoiminnalle välttämättömät ulottuvuudet. Myös ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja vastuu yhteisestä tulevaisuudesta on mainittu nuoriso- ja vapaa-aika-alan arvoperustassa.

Nuoriso- ja vapaa-ajanhjauksen perustutkinnon kaikille pakollisiin tutkinnon osiin kuuluvassa Ohjaajuus-opintojakson (20 ov) ammattitaitovaa-

timuksissa on ihmisoikeuskasvatuksen kannalta oleellisia sisältöjä. Ammattitaitovaatimuksiin kuuluu ohjattavien erilaisuuden ja erityisen tuen tarpeen huomiointi, jolloin arvioinnin kohteena on ohjattavan kohtaaminen. Ihmisoikeuskasvatuksen kannalta tämä on oleellista esimerkiksi siitä syystä, että suvaitsevaisuuden toteuttaminen kuuluu niihin taitoihin, joita ihmisoikeuskasvatuksen myötä on tarkoitus oppia ja osata. Kaikille pakollisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin kuuluu myös ammattieettisen toiminnan osaaminen työssä ja ohjaustilanteissa.

Kaikille valinnaisista tutkinnon osista ammatilliseen perustutkintoon on valittava yhteensä 20 opintoviikon verran opintoja. Nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen kaikille valinnaisissa tutkinnon osissa ihmisoikeuskasvatuksen on mahdollista näkyä seuraavien opintojen yhteydessä: Kansalais- ja järjestötoiminnan ohjaus (10 ov) sekä Monikulttuurisen toiminnan ohjaus (10 ov). Kansalais- ja järjestötoiminnan ohjaus -opintojaksoon sisältyvän lainsäädännön tuntemisen eräänä arviointikriteerinä on nimittäin tyydyttävällä T1-tasolla toimiminen kansalaisten perusoikeuksien mukaisesti. Tällöin myös ihmisoikeuksien mukaan toimimista voidaan pitää yhtenä opintojaksoon oleellisesti kuuluvana sisältönä.

Monikulttuurisen toiminnan ohjaus -opintojakson ammattitaitovaatimuksiin sisältyy puolestaan itsensä ja toisten hyväksyminen tasavertaisina. Opintojakson arvioinnin kohteisiin kuuluvan maahanmuuttajien kotouttamisprosessin ja tukijärjestelmien tuntemisen arviointikriteereissä tämä näkyy tyydyttävällä T1-tasolla yhdenvertaisuuslain pääkohtien tuntemisena. Kiitettävän K3-tason arviointikriteereissä itsensä ja toisten hyväksyminen tasavertaisina näkyy puolestaan yhdenvertaisuuslain periaatteiden mukaan toimimisena.

Opintojakson ammattitaitovaatimuksiin kuuluu myös kulttuurisen ja uskonnollisen erilaisuuden kunnioittaminen. Kulttuuritaustaltaan erilaisten ihmisten kohtaamisen arviointikriteereissä tämä ja yhdenvertaisuuden kunnioittaminen näkyy siten, että kiitettävällä K3-tasolla arviointikriteerinä on se, että opiskelija tai

tutkinnon suorittaja toimii ja ohjaa tasavertaisella tavalla ottaen huomioon yksilölliset erot kulttuuritaustan ohella. Tyydyttävällä T1-tasolla opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii hyväksyksen itsensä ja toiset tasavertaisina sekä varmistaa toiminnassa, että kaikki voivat turvallisesti ilmaista mielipiteensä.

Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinto

Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnon suorittanut lähihoitaja työskentelee sosiaali- ja terveystieteiden hoito-, huolenpito-, kasvatus- ja kuntoutustehtävissä. Hän osaa kohdata eri elämäntilanteiden vaiheissa olevat asiakkaat ja potilaat yksilöinä ja edistää toiminnallaan heidän terveyttään ja hyvinvointiaan. Alan arvoperusta koostuu keskeisistä työtä ohjaavista periaatteista, joita ovat elämän ja ihmisarvon kunnioittaminen, itsemääräämisoikeus, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. Tutkintoon kuuluu pakollisena yksi koulutusohjelma. Erilaisia koulutusohjelmia on yhdeksän: asiakaspalvelu ja tietohallinta, ensihoito, kuntoutus, lasten ja nuorten hoito ja kasvatus, mielenterveys- ja päihdetyö, sairaanhoito ja huolenpito, suun terveydenhoito, vammaistyö sekä vanhustyö.

Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnossa elinikäisen oppimisen avaintaitoihin kuuluva ammattietiikka on arvioinnin kohteena kaikissa koulutusohjelmissä sekä niissä pakollisissa tutkinnon osissa, jotka ovat kaikille koulutusohjelmille yhteisiä ammatillisia tutkinnon osia. Ammattietiikan arviointikriteerit on koulutusohjelmissä muotoiltu hieman eri tavoin. Niissä on mainittu esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteiden eettisten ohjeiden, toimintaohjeiden sekä periaatteiden noudattaminen, asiakkaan yksilöllinen arvostaminen sekä hänen arvojen ja kulttuuritaustan kunnioittaminen ja ymmärtäminen. Erityisesti ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden kaltaisia sisältöjä löytyy muun muassa kaikille koulutusohjelmille pakollisesta kuntoutuksen tukemisesta. Siinä ammattietiikan arviointikriteereissä tyydyttävällä T1-tasolla ammattietisten periaatteiden noudattamiseen kuuluu

elämän ja ihmisarvon kunnioittaminen, salassapitovelvollisuus, jääviys, itsemääräämisoikeus, osallisuuden tukeminen, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo. Tasa-arvoinen kohtelu on mainittu myös asiakaspalvelun ja tietohallinnon koulutusohjelmassa: terveyden, turvallisuuden ja toimintakyvyn huomioon ottamisen ja moniammatillisen yhteistyön arviointikriteereihin kuuluu kulttuuritaustaltaan erilaisten asiakkaiden tai potilaiden kohtelu tasa-arvoisesti.

Ihmisoikeuskasvatukseen kuuluvia tavoitteita tulee ilmi myös työtä koskevan tiedon hallinnan yhteydessä: ensihoidon koulutusohjelmassa ensihoitotyötä koskevaan tiedon hallintaan kuuluu keskeisten ensihoitotyötä ohjaavien arvojen ja eettisten toimintaohjeiden mukaan toimiminen. Ne koostuvat ensihoidon arvomaailmasta, eettisistä toimintaohjeista, ihmisarvosta, turvallisuudesta, itsemääräämisoikeudesta, oikeudenmukaisuudesta, integriteetistä sekä vastuullisuudesta. Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen mainitaan myös vammaistyön koulutusohjelmassa yhtenä vammaisen asiakkaan tukemisen ja ohjaamisen arviointikriteerinä.

Ammattitaitoa täydentävissä tutkinnon osissa ihmisoikeuksiin liittyvät sisällöt voivat yhteiskunta- yritys- ja työelämä tiedossa kuuluva toimintamahdollisuuksien arvioinnin arviointikriteereihin. Kriteerit sisältävät opiskelijan ja kansalaisen keskeisten demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien, oikeuksien, etujen ja velvollisuuksien tuntemisen. Lisäksi etiikan tavoitteissa on huomioitu sosiaali- ja terveysalan eettiset ongelmatilanteet ja kulttuurien tuntemuksessa oman alan erikoispiirteet muissa maissa. Kokonaisuudessaan sosiaali- ja terveysalan perustutkinnossa ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden kaltaisina pidettävät sisällöt painottuvat elinikäisen oppimisen avaintaitoihin kuuluvaan ammattietiikkaan, jota arvioidaan jokaisen koulutusohjelman yhteydessä.

Lapsi- ja perhetyön perustutkinto

Lapsi- ja perhetyön perustutkinnon suorittanut lastenohjaaja toimii lapsi- ja perhelähtöisessä

kasvatus- ja ohjaustehtävässä erilaisissa toimintaympäristöissä, kuten seurakunnan ja kunnan avoimissa varhaiskasvatuspalveluissa, päivähoitossa, koulussa, perhepäivähoidossa, leireillä sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa sekä lastensuojelun työympäristössä. Alan arvoperustan mukaan suomalaisen varhaiskasvatuksen keskeisiä arvoja ovat lapsen ihmisarvo, lapsen oikeus elämään, tasa-arvoiseen kohteluun, täysipainoiseen kehittymiseen sekä lapsen edun ja mielipiteen huomioonottamiseen. Lapsella on oikeus turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen sekä turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti. Lapsella on myös oikeus saada tarvitsemaansa erityistukea ja tulla ymmärretyksi ja kuulluksi oman kehitystasonsa mukaisesti. Lisäksi hänellä on oikeus omaan äidinkieleen sekä kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen. Tutkinnon arvopohjassa on tuotu esiin myös se, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia ja siksi he ovat osallisia omassa kasvatustapahtumassaan. Arvopohja perustuu YK:n Lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen, kansallisiin perusoikeussäädöksiin sekä yleisinhimillisiin arvoihin.

Alan arvopohjan tunteminen ja ymmärtäminen mainitaan eräänä arviointikriteerinä kahdessa eri tutkinnon osassa: *Lapsen kasvun ohjaus ja huolenpito sekä Perhelähtöinen ja yhteisöllinen kasvatus*. Eettinen ja arvokasvatus kuuluvat myös useammassa tutkinnon osassa arvioinnin kohteisiin. Arviointikriteerit esimerkiksi tutkinnon osassa *Lapsen kasvun ohjaus ja huolenpito* sisältävät lapsen ohjausta suvaitsevaisuuteen sekä oikeudenmukaisuuteen, tasa-arvoon, kunnioitukseen ja vapauteen liittyvissä kysymyksissä. Lisäksi arvokasvatusta erilaisuuden, erilaisten kulttuurien, elämänkatsomusten sekä arvojen kohtaamiseen ja hyväksymiseen sisältyy tutkinnon osiin *Perhelähtöinen ja yhteisöllinen kasvatus*, *Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaus* sekä *Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen*. *Monikulttuurisessa työympäristössä toimimisen* arviointikriteerit sisältävät myös suvaitsevaisen

ilmapiirin luomisen vuorovaikutustilanteissa sekä lapsen ohjaamista suvaitsevaisuuteen. Kyseisessä tutkinnon osassa ihmisoikeuskasvatuksen mukaista on myös monikulttuurisen toiminnan suunnittelun, toteutuksen ja toiminnan arviointikriteereihin kuuluva kulttuurien välisen ymmärryksen lisääminen sekä vähemmistökuultuurien osallisuuden vahvistaminen.

Tutkinnon osassa *Lapsen kasvun ohjaus ja huolenpito* tuodaan esille varhaiskasvatusta koskevan lainsäädännön ja tunteminen. Mainittuina ovat YK:n Lapsen oikeuksien sopimus, päivähoitolaki, Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (VASU), lastensuojelulaki, Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteet sekä Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja (VAKE). Elinikäisen oppimisen avaintaidoista ammattietiikan arviointikriteereinä on esimerkiksi kiitettävällä K3-tasolla esimerkkinä toimiminen erilaisuuden hyväksymisessä (tutkinnon osassa *Erytystä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden kohtaaminen ja ohjaus*) sekä alan arvojen, tavoitteiden, eettisten ohjeiden, sekä sopimusten ja säädösten mukaan toimiminen (tutkinnon osassa *Palvelujen tuottaminen*).

Ihmisoikeuksien kannalta tutkinnon osan *Erytystä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden kohtaaminen ja ohjaus* voidaan katsoa toteutavan yhdenvertaisuutta ja edistävän suvaitsevaisuutta. Tasavertainen toiminta on mainittu elinikäisen oppimisen arviointikriteereissä kohdassa vuorovaikutus ja yhteistyö. Sitä arvioidaan tutkinnon osissa *Ilmaisutaitojen ohjaus* sekä *Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaus*. *Ilmaisutaitojen ohjauksessa* arvioidaan myös lapsen rohkaisemista ilmaisuun ja sen arviointikriteereissä kiitettävällä K3-tasolla opiskelija tai tutkinnon suorittaja antaa kaikille lapsille tasapuoliset mahdollisuudet yksilölliseen itseilmaisuun erilaisissa tilanteissa.

Ihmisoikeuskasvatukseen mahdollisesti liitettävistä opinnoista voidaan vielä mainita ammattitaitoa täydentäviin tutkinnon osiin kuuluvat äidinkieli viittomakielisille (arviointikriteereissä vähemmistökuultuurinsa edustamisen osaan), yhteiskunta-, yritys- ja työelämä tieto

(arviointikriteereissä kansalaisen keskeisten demokraattisten vaikuttamismahdollisuuksien, oikeuksien, etujen ja velvollisuuksien tunteminen), etiikka (tavoitteissa esimerkiksi lastenohjaajan työn eettisten ongelmatilanteiden havaitseminen ja tunnistaminen) sekä kulttuurien tuntemus (tavoitteissa muun muassa eri kulttuureista tulevien ihmisten kanssa toimiminen). Lapsi- ja perhetyön perustutkintoon sisältyvät ihmisoikeuskasvatuksen kaltaiset tavoitteet painottuvat lapsen oikeuksien toteutumiseen sekä suvaitsevaisen vuorovaikutuksen toteuttamiseen.

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinto

Viittomakieli- ja kommunikaatioalalla tarkoitetaan sitä alaa ja niitä toimintaympäristöjä, joissa käytetään viittomakieltä, viittomiin pohjautuvia tai puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja. Viittomakielen ohjaaja työskentelee viittomakielisten, kuulo- ja kuulonäkövammaisten, kielihäiriöisten (esimerkiksi kehitysvammaisten ja dysfaattisten) sekä puhevammaisten ohjaus-, kasvatus- ja avustamistehtävissä. Koulutuksen tavoitteena on tuottaa sellainen ammattitaito, jonka avulla yksilön yhdenvertaisuutta ja ilmaisunvapautta voidaan tukea käyttämällä ohjaus- ja avustustyössä suomalaista viittomakieltä sekä erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.

Viittomakielisen ohjausalan arvoperustana on humanistinen ihmiskäsitys, jossa keskeistä on suvaitsevaisuus, inhimillisyys, tasa-arvoisuus, sosiaalisuus, yhteisöllisyys ja oikeudenmukaisuus. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen on huomioitu tutkinnon arvoperustassa, sillä viittomakielen ohjaajan tulee toimia YK:n Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen hengen mukaisesti. Ihmisoikeuksien kunnioittamisen lisäksi jokaisen oikeus käyttää äidinkieltään on viittomakielen ohjaajan työn keskeisiä periaatteita.

Tutkinnon yhteiskunnallisena arvopäämääränä on ihmisen ja yhteiskunnan hyvinvointi sekä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehitys. Positiiviseen oikeuskäsitykseen kuuluu ihmisten

omien valmiuksien tukeminen, jotta asiakas kykenisi itse huolehtimaan oikeuksistaan. Eräs tutkinnon arvoperustan keskeinen lähtökoh- ta onkin asiakkaan yksilöllinen oikeus oman elämän rakentamiseen tasavertaisessa vuoro- vaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa. Näin ollen viittomakielisen ohjauksen perustutkinto osaltaan ennaltaehkäisee myös syrjäytymistä ja eriarvoistumista.

Ihmisoikeuskasvatuksen mukaisia tavoit- teita on löydettävissä useista tutkinnon osista. Arvoperustassa mainittujen arvojen mukainen toiminta on arvioinnin kohteena kaikille pa- kollisessa tutkinnon osassa *Lasten ja nuorten ohjaus ja kasvatustieteiden viittomakieli- ja kommunikatioalalla*. Elinikäisen oppimisen avaintaitoihin kuuluvan ammattietikan arvioinnissa hyvällä H2-tasolla opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii alansa keskeisten arvojen perusteella. Näin ollen arvojen mukainen toiminta yhdistyy myös osaamisen arviointiin, jolloin alan arvope- rustan tunteminen ja sen mukaan toimiminen on oleellista tutkinnon suorittamisen kannalta. Ammattietikka on arvioinnin kohteena myös kaikille valinnaisessa tutkinnon osassa *Palvelu- jen tuottaminen*.

Kaikille valinnaisista tutkinnon osista ih- misoikeuskasvatuksen mukaisia tavoitteita on löydettävissä seuraavasti: *Ilmaisu- ja viittomakielen ohjaus* eräänä arvioinnin kohteena on ilmaisuun rohkaiseminen. Arviointikriteereissä kiitettävällä K3-tasolla opiskelija tai tutkinnon suorittaja antaa kaikille asiakkaille tasapuoliset mahdol- lisuudet yksilölliseen itseilmaisuun erilaisissa tilanteissa. *Kuurosokeiden ohjauksessa* elinikäi- sen oppimisen avaintaidoista arvioidaan vuoro- vaikutusta ja yhteistyötä. Arviointikriteereissä kaikilla kolmella tasolla opiskelija tai tutkinnon suorittaja kohtelee asiakasta tasavertaisesti eikä pääätä asioita asiakkaan puolesta, vaan kysyy hänen mielipiteitään.

Kommunikaation ohjaamisen eräissä arvioin- tikriteereissä opiskelija tai tutkinnon suorittaja osallistuu tasa-arvoisen vuoro- vaikutuksen ja kommunikaation aktivoimiseen sekä edistää sitä. Eettinen ja arvokasvatustieteiden sisältyvät kaikille va-

linnaiseen tutkinnon osaan *Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen*. Arviointikriteerit koostuvat esimerkiksi eettisen ja arvokasvatuk- sen toteuttamiseen osallistumisesta (tyytyttävä T1-taso) sekä lapsien ohjaamisesta keskustelun avulla erilaisuuden hyväksymiseen (hyvä H2- taso). Samaisessa tutkinnon osassa ihmisoikeus- kasvatuksen mukaisia tavoitteita voidaan löytää seuraavista arvioinnin kohteista: *suvaitsevan ja kannustavan ilmapiirin luominen vuoro- vaikutus- tilanteissa, kulttuurien ja uskontojen tuntemus sekä erilaisista maista ja taustakulttuureista tulevien lasten ja perheiden tilanteen huomi- oon ottaminen*. Edellisten arviointi koostuu esimerkiksi seuraavista kriteereistä: suvaitsevan ilmapiirin luominen vuoro- vaikutus- tilanteissa, lasten ohjaaminen suvaitsevaisuuteen, lapsen ja perheen uskonnon sekä kulttuuri-identiteetin ymmärtäminen sekä eri uskontojen perinteestä nousevien arvojen, toimintatapojen ja käyttäy- tymissääntöjen huomioiminen.

Viittomakielisen ohjauksen perustutkin- nosta ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden kaltaisia sisältöjä löytyy myös ammattitaitoa täydentävistä tutkinnon osista. Suomenkielisillä äidinkielen arvioinnin kohteisiin kuuluvan kie- len ja kulttuurin tuntemisen arviointikriteereissä mainitaan suvaitsevainen toiminta. Viittoma- kielisillä samaisen kohdan arviointikriteereihin kuuluu puolestaan vähemmistö- ja kulttuurinsa edustamisen osaaminen monikielisessä valtakulttuurissa. Yhteiskunta- yritys- ja työelä- mätietoon kuuluvan toimintamahdollisuuksien arvioinnin arviointikriteereihin kuuluu opiskeli- jan ja kansalaisen keskeisten demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien, oikeuksien, etujen ja velvollisuuksien tunteminen. Etiikan tavoit- teissa on huomioitu viittomakieli- ja kommuni- kaatioalan eettiset ongelmatilanteet ja kulttuu- rien tuntemuksessa oman alan erikoispiirteet muissa maissa. Ihmisoikeuksien kannalta viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon voi- daan katsoa edistävän tasavertaisuutta, sillä se osaltaan edistää viittomakielisten osallistumista yhteiskunnalliseen vuoro- vaikutukseen omaa äidinkieltään käyttäen.

Turvallisuusalan perustutkinto

Turvallisuusalan perustutkinnon tavoitteena on, että tutkinnon suorittaneella henkilöllä on laaja-alaiset perustiedot ja valmiudet työskennellä, erikoistua tai jatkokouluttaa itseään kaikilla turvasektorin aloilla, joita ovat tekniikan alan työt, logistiikkatyöt, ympäristötyöt, sotilastyöt, vankeinhoito, palvelutyöt ja yksityisen turvallisuusalan työt. Turvallisuusalan yhteiskunnallisena päämääränä on turvata ihmisten elämän laatu, yhteiskunnan toimivuus ja yritysten toiminnan häiriöttömyys sekä elinympäristön viihtyisyys ja turvallisuus, yhdessä viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa. Tutkintonimike on turvallisuusvalvoja.

Tutkinnon arvoperustan mukaan ammatinharjoittamista ohjaavat keskeiset ammattieettiset arvot ja periaatteet, kuten ihmisoikeuksien kunnioittaminen, oikeudenmukaisuus, lainkuullisuus, kestävä kehitys, tasa-arvo, luotettavuus ja rehellisyys. Arvoperustan mukaan turvallisuus voidaan määrittellä hyvien ja tärkeinä pidettyjen asioiden jatkuvuutena odotetun kaltaisena, ennustettavuutena.

Turvallisuusalan perustutkinnon suorittaneen on myös osattava toimia vastuullisesti, oikeudenmukaisesti ja tehtyjen sopimusten mukaisesti. Näin ollen tutkinnon opintojen yhteydessä onkin huomioitu esimerkiksi voimankäyttöön liittyvät näkökohdat. Uhkatilanteisiin liittyvien välineiden käytön hallinnan arviointikriteereihin kuuluu hyvällä H2-tasolla se, että opiskelija valitsee työtehtävään oikeutetut voimankäyttövälineet ja tyydyttävällä T1-tasolla tekee saman, mutta ohjatusti.

Tutkinnon suorittaneen on noudatettava työssään turvallisuusalan ammattietiikkaa ja vaitiolovelvollisuutta sekä kyettävä suvaitsevaisuuteen ja tasa-arvoiseen suhtautumiseen toisia ihmisiä kohtaan. Lisäksi hänen on osattava ottaa toiset huomioon ja hyväksyä ihmisten erilaiset tunteet ja käyttäytyminen. Hänen on myös hallittava omat tunteensa työyhteisö-, asiakaspalvelu- ja muissa vuorovaikutustilanteissa.

Tutkinnon opinnoissa ihmisoikeuskasvatuk-

sen tavoitteet saattavat näkyä lähinnä valinnaisissa opintojaksoissa Etiikka (4 ov) sekä Kulttuurien tuntemus (4 ov). Etiikan opinnoissa eräänä arvioinnin kohteena on arvo- ja normiristiriitien käsittely työssä. Sen kiitettävällä K3-tasolla arviointikriteerit koostuvat työelämän ja oman alan eettisten ongelmien tunnistamisesta sekä niiden eettisestä ratkaisemisesta. Opiskelijan on lisäksi osattava arvioida niiden vaikutuksia ihmisarvon, oikeudenmukaisuuden ja kestäväen kehityksen kannalta.

Kulttuurien tuntemuksen yhtenä arvioinnin kohteena on maahanmuuttajien ja muiden vähemmistökulttuurien keskeisen kulttuurihistorian ja nykytilanteen huomioon ottaminen. Sen arviointikriteereissä hyvällä H2-tasolla ”Opiskelija ottaa työskennellessään huomioon muut etnisestä taustasta, kielestä, vammaisuudesta tai iästä riippumatta”. Ihmisoikeuskasvatuksen näkökulmasta tämä toteuttaa yhdenvertaisuuden periaatetta.

9.3.5 Ammatti- ja erikoisammattitutkinnot

Ammatti- ja erikoisammattitutkinnot suoritetaan aina näyttötutkintoina. Ammattitutkinnossa osoitetaan alan ammattityöntekijältä edellytettävä ammattitaito ja erikoisammattitutkinnossa alan vaativimpien tehtävien hallinta. Näyttötutkinnon perusteissa määritellään tutkintoon kuuluvat osat ja mahdollisesti niistä muodostuvat osaamisalat, tutkinnon muodostuminen, kussakin tutkinnon osassa vaadittava ammattitaito, arvioinnin perusteet (arvioinnin kohteet ja kriteerit) ja ammattitaidon osoittamistavat. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen yhteydessä arvioinnin kriteerit eivät sisällä kolmea eri arvioinnin tasoa, kuten ammatillisissa perustutkinnoissa. Elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät myös soveltuvin osin tutkinnon osiin. Ammatti- ja erikoisammattitutkintojen tai niiden osien laajuutta ei määritellä. Opetus- ja kulttuuriministeriön asetuksen 47/2012 mukaan ammattitutkintoja on Suomessa 190 ja erikoisammattitutkintoja 132.

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinossa vaadittava ammattitaito on erityisasiantuntemusta edellyttävää osaamista, jossa tutkinon suorittaja tulkkaa puhevammaisen henkilön viestejä toiselle osapuolelle tai selventää puhevammaiselle henkilölle toisen henkilön viestejä puhetta tukevilla ja korvaavilla menetelmillä. Näyttötutkinon perusteiden liiteosassa ei ole erikseen mainittu alan arvoperustaa, mutta oikeuden puhevammaisten tulkkauspalveluun kerrotaan perustuvan Suomen perustuslain mukaiseen oikeuteen kansalaisten yhdenvertaisuudesta ja oikeudesta saada vammaisuuden perusteella tulkitsemis- ja käännosapua.

Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden mukaisia sisältöjä löytyy puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinon pakollisesta tutkinon osasta *tulkkauspalvelujärjestelmässä toimiminen*. Tulkkauspalvelujärjestelmässä toimimisen osaamisen eräänä arviointikriteerinä on työn perusteleva puhevammaisten tulkkauspalveluihin liittyvien säädösten mukaan. Arvioinnin kriteereissä mainituista säädöksistä esimerkiksi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus sekä laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista edistävät yhdenvertaisuuden periaatetta, joka on keskeisellä sijalla myös kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. Pakollisiin tutkinon osiin *tulkkaus ja kommunikointihäiriöiden tuntemus sekä tulkkaus ja kommunikoinnin apuvälineiden käyttö* sisältyy eräänä arvioinnin kohteena eettisten periaatteiden noudattaminen, jossa ihmisoikeuksien kannalta oleellisia arvioinnin kriteereitä ovat asiakkaan itsemääräämisoikeuden huomioiminen sekä puolueeton ja kaikkia osapuolia kunnioittava toiminta.

Lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinto

Lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinon suorittanut toimii vaativissa kasvatus-, ohjaus- ja organisointitehtävissä. Arvoperustan mukaan lasten ja nuorten ammattitutkinon

suorittanut työskentelee jokaisen ihmisarvoa kunnioittaen ja tiedostetun ihmiskäsityksen mukaan lasten ja nuorten myönteistä ja realistista minäkuvaa vahvistaen. Toimiminen tiedostetun ihmiskäsityksen pohjalta jokaisen ihmisarvoa kunnioittaen sisältyy myös tutkinon pakollisiin osiin kuuluvan Yksilön kasvun ja kehityksen havainnointi ja tukeminen -osion arviointikriteereihin. Alan ammatillisuuteen kuuluu myös kaikkinaisen erilaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioittaminen ja hyödyntäminen. Tavoitteena on mahdollistaa jokaiselle oikeus olla vapaa ja vastuullinen yhteiskunnan toimija. Arvoperustassa on myös selkeästi tuotu esiin ihmisoikeuksien kunnioittaminen: yleiset ihmisoikeudet, yhdenvertaisuuslaki, lastensuojelu- sekä nuorisolaki luovat nimittäin pohjan erityispedagogiselle ohjaukselle ja alan ammattietiikalle - ammattitutkinossa osoitettavaan osaamiseen kuuluu esimerkiksi työskentely YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen periaatteiden mukaisesti.

Arvoperustassa mainitut asiat näkyvät myös tutkinon osien ammattitaitovaatimusten arvioinnin kohteissa ja kriteereissä. Ammattitaito osoitetaan ja arvioidaan todellisissa työtilanteissa ja tehtävissä, joissa on mahdollista kohdata esimerkiksi eri kulttuurien ja eri kulttuuristen identiteettien lapsia, nuoria ja heidän perheitään. Perheen merkityksen ymmärtäminen ja huomioon ottaminen onkin yksi arvioinnin kohde tutkinon pakollisissa osissa. Siinä arvioinnin kriteereihin kuuluu työskentely perheiden erilaisuutta, sisäisiä suhteita ja arvoja kunnioittaen. Lisäksi perheiden kanssa toimimista arvioidaan esimerkiksi siten, että tutkinon suorittaja toimii perheitä koskevien lakien, säädösten ja suositusten mukaisesti.

Tutkinon pakollisessa osassa *Kulttuurien moninaisuus ohjauksessa* ihmisoikeuskasvatuksen mukaiset tavoitteet sisältyvät erilaisten kulttuurien ja vähemmistöjen edustajien huomioimiseen ja ohjaukseen. Kulttuurivähemmistöjen kohtaamisen arvioinnissa mainitaan seuraavien vähemmistöjen tiedostaminen: perinteiset suomalaiset kieli- ja kulttuurivähemmistöt, kuten romanit, saamelaiset, tataarit ja suomenruotsa-

laiset sekä suurimmat maahanmuuttajaryhmät, seksuaalivähemmistöt ja muut vähemmistöt. Erilaisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioittamisen lisäksi tutkinnon suorittajan tulee huomioida myös uskontojen moninaisuus.

Lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinnossa uskonnon vapautta toteutetaan uskonnonvapauslain mukaisella ohjauksella ja neuvonnalla. Uskontojen kohtaamisen yhteydessä se on yksi ammattitaidon arvioinnin kriteereistä. Uskonnonvapauslain lisäksi seuraavien lakien, oikeuksien ja sopimusten mukainen toiminta kuuluu tutkinnon suorittajan arviointikriteereihin: ihmis- ja lastenoikeudet, yhdenvertaisuuslain peruseriaatteet, vähemmistöryhmiin ja maahanmuuttajiin liittyvät lait ja ohjeistukset sekä kansainväliset maahanmuuttajasopimukset. Näin ollen lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkinnon osaamisvaatimukseen kuuluu myös ihmisoikeuskasvatuksen kannalta merkittävän lainsäädännön tuntemista.

Tutkinnon valinnaisia osia on yhteensä neljä ja niistä on suoritettava vähintään kaksi siten, että toinen on joko *Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja heidän perheidensä ohjaus ja tukeminen tai Erityistä tukea tarvitsevien nuorten ja heidän perheidensä ohjaus ja tukeminen*. Molempien osien arvioinnin kriteereihin kuuluu lastensuojelulain ja sen sisältämän ilmoitusvelvollisuuden mukaan toimiminen. Nämä mainitaan *Lapsen/Nuoren oikeuden koskemattomuuden turvaaminen* -osion arvioinnissa. Kyseisen kohdan arviointikriteereihin kuuluu myös kiusaamistilanteisiin sekä seksuaaliseen häirintään puuttuminen. Lisäksi nuorisolain velvoitteiden mukainen toiminta mainitaan yhtenä arvioinnin kriteerinä nuorten erityispiirteiden tuntemisen ja huomioon ottamisen yhteydessä. Lasten ja nuorten erityisohjaajan ammattitutkintoa suoritavan on siis hallittava ihmisoikeuskasvatuksen kannalta oleellisia lakeja, oikeuksia ja sopimuksia. Tutkinnon suorittaja on myös veloitettu toimimaan niiden mukaisesti, jolloin hän samalla tulee edistäneeksi myös niitä tavoitteita, jotka ihmisoikeuskasvatukseen kuuluvat.

Työvalmennuksen erikoisammattitutkinto

Työvalmennuksen erikoisammattitutkinnon suorittanut työskentelee työvalmennustyössä asiakkaan työpaikalla tai työhön kuntoutuksen ja työelämään valmennuksen toimintayksikössä. Tutkinnon suorittaneen työtehtävät keskittyvät sellaista henkilöiden kanssa työskentelyyn, jotka tarvitsevat erityistä tukea muutos- ja siirtymävaiheisiin työelämään pääsemiseksi, työelämässä pysymiseksi tai työhön palaamiseksi. Alan arvoperustasta ei näyttötutkinnon perusteissa erikseen mainita, mutta ammattitaidon kuvauksessa tutkinnon suorittaneen työn kerrotaan perustuvan sisäistettyihin, eettisesti kestäviin arvoihin ja periaatteisiin. Jokaisen ihmisen oikeus työhön on puolestaan keskeinen työtä ohjaava arvo ja periaate. Lisäksi tutkinnon suorittaneen kerrotaan tekevän työtä ihmisarvoa kunnioittaen niin, että työvalmennuksen asiakas tulee kuulluksi työvalmennusprosessin kaikissa vaiheissa.

Työvalmennuksen erikoisammattitutkinnon pakollisessa tutkinnon osassa *ammattillinen toiminta työvalmennuksessa* ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteita voidaan huomioida eettisten periaatteiden mukaisen toiminnan arvioinnissa. Siinä arvioinnin kriteerit koostuvat työvalmennuksen humanistisen ihmiskäsityksen mukaisesta toiminnasta, asiakkaan erilaisten ihmiskäsitysten, elämäntapojen ja vakaumusten ammatillisesta huomioimisesta, asiakkaan yksilöllisyyden ja itsemääräämisoikeuden ammatillisesta tukemisesta, ammatillisesta yksilön oikeuden tukemisesta työhön, koulutukseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen, yksilöiden tasa-arvoisuutta, yhdenvertaisuutta ja inklusiota tukevasta sekä alan eettisten periaatteiden mukaisesta toiminnasta.

Toimiminen ammattieettisellä tavalla on myös eräs asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa toimimisen arvioinnin kriteereistä tutkinnon pakollisessa osassa *asiakkaan työvalmennusprosessissa toimiminen*. Ihmisoikeuksiin kuuluva yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon tavoite näkyy lisäksi työyhteisön ilmapiirin ja vuorovaikutuksen arvioinnin tukemisen ollessa arvioinnin

kohteena. Sen eräänä arvioinnin kriteerinä on työyhteisön tasa-arvon, myönteisen ilmapiirin ja toimivien vuorovaikutussuhteiden edistäminen.

Tutkinnon pakollisen osan *työelämäosaaminen ja työvalmennuksen vastuuhenkilönä toimiminen* yhtenä ammattitaitovaatimuksena on asiakkaiden yhdenvertaisuuden ja työympäristön esteettömyyden edistäminen. Yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämisen arviointi koostuu seuraavista kriteereistä: tutkinnon suorittaja toimii asiakkaan työvalmennuksessa asianmukaisesti yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa koskevien ajantasaisten ja keskeisten säädöskäytäntöjen mukaisesti, edistää toiminnallaan työn tekemiseen liittyvää esteettömyyttä sekä toimii työssään vastuullisesti syrjinnän ehkäisemiseksi.

Tasa-arvoinen ja kunnioittava toiminta on myös yksi arviointikriteeri työelämäosaamisen hyödyntämisessä asiakkuus- ja yhteistyöverkostoissa. Tasa-arvon edistäminen mainitaan myös työyhteisön toimintakyvyn edistämisen arviointikriteereissä. Työvalmennuksen erikoisammattitutkinnossa arvioidaan myös toimintaa monikulttuurisessa yhteisössä. Siinä arviointikriteereihin kuuluvat esimerkiksi eettinen toiminta monikulttuurisessa ympäristössä sekä eri kulttuuritaustasta tulleiden ihmisten yksilöllinen tukeminen ja ohjaus työelämään sopeutumisessa. Kokonaisuudessaan työvalmennuksen erikoisammattitutkinto edistää ihmisoikeuksiin kuuluvaa oikeutta työhön tukemalla erilaisten ihmisten yksilöllisiä työllistymispyrkimyksiä.

9.4 Kokemuksia tavoitteiden toteutumisesta käytännössä

Ihmisoikeuskasvatuksen toteutumista käytännön koulutuksessa tiedusteltiin tätä selvitystä varten neljältä kokeneelta opettajalta. Vastaneista kaksi kommentoi lapsi- ja perhetyön perustutkintoa. Kahdesta muusta vastaajasta toinen kertoi viittomakielisen ohjauksen perustutkinnosta ja toinen nuoriso- ja vapaa-ajan ohjauksen perustutkinnosta. Kysymyksiä esitettiin yhteensä kuusi. Ensimmäiseksi kysyttiin, *käydäänkö koulutuksessa läpi esimerkiksi potilaan,*

asiakkaan, työntekijän tai ammatinharjoittajan oikeuksia ja tuodaanko kyseisten oikeuksien yhteydessä esille niiden suhdetta ihmisoikeuksiin.

Lapsi- ja perhetyön perustutkintoa kommentoinut vastaaja kertoi erilaisista kursseista, joiden yhteydessä oikeuksia käsitellään: *Lastenohjaajan ammatillinen kasvu* -kursilla käydään läpi Lapsen oikeuksien julistus, lastensuojelulaki sekä YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Kyseisellä kursilla opiskelijat arvioivat myös ammatti-etiikkaa ja -identiteettiä. *Kasvatuksen ja varhaiskasvatuksen perusteet* -kursilla käsitellään Lapsen oikeuksien julistusta sekä tutustutaan VASU (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet) ja VAKE (Kirkon varhaiskasvatuksen kehittämisen asiakirja) -asiakirjoihin, joissa tasa-arvoinen kohtelu ja toisen ihmisen kunnioittaminen ovat keskeisiä teemoja. Lapsi- ja perhetyön arvoja, työssä jaksamista ja työnohjausta käsitellään puolestaan *Ammattina lastenohjaaja ja Lastenohjaaja ja työelämä* -kursseilla. Monikulttuurisuusopintojen, erityiskasvatuksen sekä perheopintojen yhteydessä tutustutaan erillaisuuden hyväksymiseen ja kunnioittamiseen sekä erilaisten ihmisten oikeuksiin. Erityiskasvatuksen kohdalla ihmisoikeuksien kunnioittaminen tulee esille *Erytystä tukea ja kasvatusta tarvitsevan lapsen kohtaaminen* -kursilla.

Eri perustutkinnoissa näkökulma ihmisoikeuskasvatukseen toteuttamiseen painottuu eri tavoin. Lapsi- ja perhetyön koulutuksissa oikeuksien käsittely keskittyy lasten oikeuksiin, kun taas viittomakielen ohjauksen perustutkinnossa ihmisoikeudet erityisesti vammaisten ja kielivähemmistöjen näkökulmasta käydään perusteellisesti läpi. Nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen perustutkintoa kommentoinut vastaaja kertoi puolestaan asiakkaan, työntekijän ja ammatinharjoittajan oikeuksien olevan opetuksen lähtökohtana ja asiakkaan kohtaamisen tulevan esiin Ohjaajuus-tutkinnon osassa.

Toinen kokeneille opettajille esitetty kysymys oli, *onko koulutus itsessään ihmisoikeuksia kunnioittavaa* (esimerkiksi miesten ja naisten tasa-arvon). Yksi vastaaja kertoi lapsi- ja perhetyön perustutkinnon olevan lähtökohtaisesti

ihmisoikeuksia kunnioittavaa. Viittomakielisen ohjauksen perustutkintoa kommentoinut vastaaja kertoi koulutuksen olevan myös yksilölähtöistä ja yksilöä kunnioittavaa. Kyseinen vastaaja mainitsi myös oppilaitoksen tasa-arvon edistämissuunnitelmasta. Tasa-arvon edistämistä kommentoi myös toinen lapsi- ja perhetyön perustutkinnosta kertonut vastaaja: naisvaltaisella alalla huomioidaan myös miehen rooli kasvattajana. Nuoriso- ja vapaa-ajan ohjauksen perustutkinnosta kertonut vastaaja toi puolestaan esiin opistonsa oppimisympäristön yhdessä internaattipedagogiikan kanssa tarjoavan oivallisen paikan kokemukselliselle oppimiselle.

Kolmanneksi kysyttiin, *huomioidaanko koulutuksessa esimerkiksi erilaisten oppilaiden yhdenvertaisuus muiden oppilaiden kanssa.* Nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen perustutkinnossa kerrottiin inklusion periaatteiden mukaan toimimisesta. Lapsi- ja perhetyön opetuksessa mainittiin pyrkimyksestä käyttää vaihtelevia menetelmiä erilaisten oppilaiden huomioimiseksi. Toinen lapsi- ja perhetyön perustutkintoa kommentoinut vastaaja kertoi puolestaan valtakunnallisten koulutuksiin kohdistuvien leikkausten heikentävän olennaisesti erilaisten opiskelijoiden huomioimiseen väärittäviä resursseja, jolloin yhdenvertaisuuden mukaiset tavoitteet erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden kohdalla jäävät toteutumatta. Erityisesti haluttiin, että saattaen vaihtamista yläkoulusta tai toisesta oppilaitoksesta kehitettäisiin ja resursseja ohjaukseen lisättäisiin.

Neljäs kysymys oli, *kasvattaako koulutus jollain tavoin ihmisoikeuksia kunnioittavia asenteita ja jos kasvattaa, niin millä tavoin?* Viittomakielisen ohjauksen perustutkintoa kommentoinut vastaaja luetteli erilaisia menetelmiä, joita käytetään ihmisoikeuksia kunnioittavien asenteiden kasvattamiseen. Kaikkiaan käytössä on keskustelua, opetusta, lukemista, kirjoittamista, kokemuspohjaisia harjoituksia, toiminnallista oppimista sekä työssäoppimista. Nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksen perustutkinnosta kerrottiin, että asenne- ja yhteisökasvatus ovat läsnä jokapäiväisessä arjessa.

Lapsi- ja perhetyön perustutkintoa kommentoineet vastaajat kertoivat myös tutkinnon osasta *Perhelähtöinen ja yhteisöllinen kasvatustyö*, jonka sisältöihin kuuluu muun muassa perheiden erilaisten kulttuuritaustojen, katsomusten, kasvatusnäkemysten sekä arvojen kohtaaminen. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen tulee esiin erilaisten perheiden sekä erityistä tukea tarvitsevan lapsen ja perheen kohtaamisissa.

Viides kysymys olikin, *harjoitellaanko koulutuksen yhteydessä esimerkiksi erilaisten ihmisten kohtaamista ja heidän kanssaan työskentelyä.* Kaikki vastaajat antoivat tähän myönteisen vastauksen. Kohtaamisten kautta oltiin lapsi- ja perhetyön koulutuksessa myös aivan konkreettisesti nähty, kuinka nuorten opiskelijoiden arvot ja suhtautuminen erityistä tukea tarvitseviin lapsiin, heidän perheisiinsä sekä maahanmuuttajiin muuttuu. Toinen vastaaja kertoi myös opistossa opiskelevasta kehitysvammaisten ryhmästä, jonka kanssa lastenhoajaopiskelijat tekevät yhteistyötä erilaisten projektien muodossa. Projektityöskentelyn kerrottiin olevan parasta ihmisoikeuskasvatusta puolin ja toisin.

Lapsi- ja perhetyön vastaajat kertoivat lisäksi, että vuorovaikutusta lapsen, lapsiryhmän ja työyhteisön kanssa harjoitellaan kurssilla *Kasvatustoiminnan ohjaus. Vuorovaikutus työyhteisössä* -kurssilla taas keskitytään erityisesti aikuisten väliseen kunnioittavaan kohtaamiseen. Kurssin sisältönä ovat viestintä ja vuorovaikutus, tunteet vuorovaikutustilanteessa, palautteen antaminen sekä ristiriitatilanteet. Dialogin taitoja käydään lisäksi läpi tutkinnon osassa *Ilmaisutaitojen ohjaus*. Vuorovaikutukseen kuuluvien asioiden kerrottiin tulevan paljon esille myös työssäoppimisen ohjauksissa ja reflektioissa sekä ammat-tiosaamisen näytöissä ja tutkintotilaisuuksissa. Opiskelijoiden kanssa keskustellaan esimerkiksi lasten ja työtovereiden kunnioittamisesta, suvaitsevaisuudesta, tasavertaisuudesta sekä arvostamisesta.

Ihmisoikeuksien kunnioittamisen ja erilaisen ihmisten kohtaamisen kerrottiin myös ko-

rostuvan läpi koko seuraavien tutkinnon osien: *Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja perheiden kohtaaminen ja ohjaus, Kristillinen kasvatusta sekä Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen*, jonka sisältöihin kuuluu myös osallisuuden tukeminen monikulttuurisessa kasvatustilanteissa. Lisäksi tutkinnon osassa *Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaus* käsitellään eettisen ja arvokasvatuksen toteuttamista sekä erilaisuuden kohtaamiseen ohjaamista.

Lastenohjaajaopiskelijat ovat myös mukana monenlaisessa toiminnassa, jonka yhteydessä he saavat harjoitella taitojaan erilaisten ihmisten kohtaamisessa sekä heidän kanssaan työskentelyssä. Opiskelijat ovat esimerkiksi mukana toteuttamassa satutunteja kirjastossa, syntymäpäiviä, avointa perhekerhoa, koululaisten retkiä, avustamassa näkövammaisten toimintaviikolla, nuorten leireillä, naisten ja miesten päivillä, eläkeläisten virkistyspäivillä sekä suunnittelemassa ja toteuttamassa lastenjuhlia, perhetapahtumia sekä toimintapäiviä kehitysvammaisille.

Kuudes ja viimeinen kysymys oli, *antaako koulutus opiskelijalle valmiuksia toimia vuorovaikutustilanteissa ihmisoikeuksia kunnioittavasti* (esimerkiksi rasismista vastaisesti). Toinen lapsi- ja perhetyön perustutkinnosta kertunut vastaaja uskoi koulutuksen antavan opiskelijalle valmiuksia toimia vuorovaikutustilanteissa ihmisoikeuksia kunnioittavalla tavalla. Koulutus nimittäin sisältää vuorovaikutukseen liittyvää tematiikkaa sekä eettisyyteen liittyviä asioita, jotka liittyvät olennaisesti lastenohjaajan ammatillisuuteen ja ammatilliseen kasvuun. Myös nuoriso- ja vapaa-ajanohjauksessa suvaitsevaisuus on ammattieettisesti yksi työn lähtökohdista.

Toinen lapsi- ja perhetyön koulutusta kommentoinut vastaaja kertoi ihmisoikeuskasvatuksen toteutuneen vapaasti valittaviin opintoihin kuuluvissa produktioissa. Opiskelijat ovat esimerkiksi esiintyneet ja olleet mukana mittavassa Ihmiskauppa-produktiossa, johon kuului ihmiskauppaa käsittelevä seminaari ja esitys. Esitys pohjautui viiden ihmiskaupasta

pelastuneen tarinaan ja se toteutettiin kuudella eri kielellä. Produktiota kävi katsomassa noin 1500 katsojaa. Lisäksi opiskelijat ovat Lapsen oikeuksien viikon tapahtumissa tuoneet esiin lapsen oikeuksia erilaisten toiminnallisten performanssien kautta, jotka ovat näkyneet kaupungin katukuvassa. Vastaaja kertoi myös, että oppilaitoksen arvomaailman ja tutkinnon luonteen mukaisesti ihmisoikeuksien kunnioittaminen on tavoitteena läpäisyperiaatteella kaikissa kohtaamisissa ja oppitunneilla.

9.5 Yhteenveto

Opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteista löytyy sisältöjä, jotka ovat yhteneviä ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden kanssa. Niitä ei kuitenkaan ole merkittävästi esitetty ihmisoikeuksiin liittyvinä, jolloin opetuksessa mahdollisesti toteutettu ihmisoikeuskasvatusta tapahtuu kenties tiedostamattomasti. Tällöin ei välttämättä tule ilmi, että kyse on Suomea velvoittavista ihmisoikeusvelvoitteista. Opetuksessa olisikin kyettävä tuomaan esiin, että opetuksen sisällöllä on linkki ihmisoikeuksiin. Syytä olisi myös käsitellä ihmisoikeuksien oikeudellista(kin) luonnetta ja merkitystä perusoikeussäätelylle ja lainsäädännölle. Tätä edistäisi se, että ihmisoikeudet mainittaisiin opetussuunnitelmien tai tutkintojen perusteissa.

Ammatillisten perustutkintojen perusteissa ihmisoikeuskasvatuksen sisällyttäminen ammatitaitoa täydentäviin tutkinnon osiin kuuluvaan *Etiikkaan* on hyvin luontevaa. Ammatitaitoa täydentävissä tutkinnon osissa *Etiikka* kuuluu kuitenkin valinnaisiin tutkinnon osiin, jolloin ihmisoikeuskasvatusta olisi hyvä sisällyttää myös pakollisiin tutkinnon osiin. Elinikäisen oppimisen avaintaidoista *Aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit* sekä ammatillisissa tutkinnon osissa erikseen arvioitavat *Vuorovaikutus ja yhteistyö* sekä *Ammattietiikka* ovat myös luontevia kohteita ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden sijoittamiselle. Pakollisiin tutkinnon osiin sekä erikseen arvioitaviin elinikäisen oppimisen avaintaitoihin sisällytetty ihmisoikeuskasvatusta

velvoittaisi koulutuksen järjestäjiä ja opettajiä huomioimaan ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteet osana ammatillista koulutusta.

Ammattialojen arvopohjat ovat opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa hyvin erilaiset, joten ihmisoikeuskasvatuksen edistämisen kannalta niihin olisi hyvä lisätä yhteinen ihmisoikeuksia koskeva osa. Lisäksi arvopohjat kuuluvat opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteiden liiteosaan eivätkä ne siten ole koulutuksen järjestäjiä sitovia. Arvopohjien asettaminen opetussuunnitelmien ja tutkintojen perusteissa koulutuksen järjestäjiä ja opettajiä sitoviksi edistäisi myös ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden toteutumista ammatillisessa koulutuksessa.

Muutamat vastaukset kokeneilta opettajilta viittaavat siihen, että ihmisoikeuskasvatuksen kaltaisia sisältöjä kyllä toteutetaan käytännön koulutuksessa. Eri perustutkinnoissa ihmisoikeuksiin liittyvät sisällöt painottuvat kuitenkin hie- man eri tavoin, mikä toisaalta vaikuttaa olevan luonnollista ammattialoilla vaaditun osaamisen vuoksi. Ihmisoikeuskasvatuksen tavoitteiden mukaisen toiminnan takaamiseksi olisi tarkoi- tuksenmukaista sisällyttää ihmisoikeuskasvatus- ta myös ammatillisten tutkinnon osien kaikille pakollisiin tutkinnon osiin.

Yhdenvertaisuutta koskevissa vaatimuksissa mainittiin usein ”muiden huomioon ottaminen”. Mitä tällä tarkoitetaan, jää jossain määrin epäselväksi. Huomioon ottamisen sisältöä kenties käsitellään tarkemmin opetuksessa, mutta ihmis- oikeuksien kannalta voisi olla perustellumpaa puhua muiden ihmisten yhdenvertaisesta kohte- lusta tai siitä, että ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen,

mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

- 1. Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet ja sisällöt tulee kirjata opetus- suunnitelmien ja tutkintojen perusteisiin**
 Ammatillisen koulutuksen opetussuunnitel- mien ja tutkintojen perusteista löytyy yksittäi- siä sisältöjä, jotka ovat ihmisoikeuskasvatuk- sen tavoitteiden kanssa yhteneviä. Ne eivät kuitenkaan ole riittäviä. Ihmisoikeuskasva- tuksen kansainvälisen määritelmän mukaiset tavoitteet ja sisällöt tulee kirjata opetussuun- nitelmien ja tutkintojen perusteisiin.
- 2. Ihmisoikeudet tulee kirjata koulutusten arvoperustaan koulutusten järjestäjiä sitovalla tavalla**
 Ammatillisten koulutusten opetussuunni- telmiin ja tutkintojen perusteisiin sisältyvät arvoperustat ovat ala- ja koulutuskohtaisia. Ne löytyvät opetussuunnitelmien ja tutkin- tojen perusteiden liiteosasta, eivätkä siten ole koulutuksen järjestäjiä sitovia. Arvope- rustat, johon kirjataan ihmisoikeudet, tulee sisällyttää koulutusten ja tutkintojen perus- teiden sitovaan osaan. Lisäksi ammatillisille koulutuksille tulee määritellä yksi yhteinen, ihmisoikeudet sisältävä arvoperusta.
- 3. Ihmisoikeudet tulee huomioida osaami- sen arviointikriteereissä**
 Ihmisoikeuskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet ja sisällöt tulee sisällyttää ammatil- lisen osaamisen arviointikriteereihin.